

vulkancic.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Назив оригинала:

Johanna Spyri

HEIDIS LEHR – UND WANDERJAHRE

(1880)

Овај роман део је светског јавног књижевног добра.

Copyright © 2020 за ово издање Вулкан издаваштво

ISBN 978-86-10-03384-7

Ова књига штампана је на природном рециклираном папиру од дрвећа које расте у одрживим шумама. Процес производње у потпуности је у складу са свим важећим прописима Министарства животне средине и просторног планирања Републике Србије.

КЛАСИЦИ СВЕТСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ ЗА ДЕЦУ

ЈОХАНА
ШПИРИ

ХАЈДИ

Превео Живојин Вукадиновић

 Вулканчић

Београд, 2020.

I

Чика с планине

Од старога градића Мајенфелда, који има диван положај, вијуга пешачка стаза кроз зелене сеновите ливаде све до подножја великих и мрких планина које се с те стране надносе над пространим долином. А с места где се стаза пење стрмо у планину шири се са пашњака покривених меком ниском травом опојни мирис горског цвећа.

Тим уским брдским путићем, једног ведрога сунчаног јунског јутра, пела се висока и кршна девојка. За руку је водила дете чији су образи били тако зајапурени, да је румен пробијала кроз детињу мрку, сунцем опаљену кожу. Па није ни чудо – девојчица је и поред врелог јунског сунца била тако натронтана као да је цича зима. Једва ако је имала пет година, али каква је била није се могло видети јер је била обучена у две-три хаљине, а поред тога још и умотана у дебелу црвену вунену мараму, тако да јој се лик није видео. У тешким планинским

поткованим ципелама на малим ногама, сва у зноју, једва се кретала узбрдо. Морале су пешачити већ добар сат кад стигоше до засеока названог Селце, који лежи на пола пута до планинског врха. Ту наше путнице дочекаше с поздравима са свих страна. Неки су их дозивали с прозора, други са кућних прагова, а неки из дворишта, јер је то било родно место девојке. Али је она на све поздраве и сва запиткивања само у пролазу одговарала и не застаде нигде све док не стиже на крај засеока, до последње куће, одакле јој довикну један глас са врата:

– Дета, причекај мало, идем и ја с тобом, ако ћеш даље.

Девојка којој су те речи биле упућене стаде, а дете пусти њену руку и седе на земљу.

– Јеси ли уморна, Хајди? – упита је њена пратиља.

– Не, само ми је врућина – одговори дете.

– Брзо ћемо стићи горе. Мораш само да правиш веће кораке, па ћемо за један сат бити тамо – бодрила је Дета девојчицу.

Утом се појави на вратима једна дебела жена добродушног лика и придружи се њима двома. Она је била Детина стара познаница, те њих две брзо заподенуше жив разговор о свим становницима Селца и околине. Девојчица устаде и пође за њима.

– Па куд си кренула с тим дететом? – упита је дебела жена. – То је сигурно дете твоје покојне сестре?

– Јесте – одговори Дета. – Водим је горе Чики. Тамо треба да остане.

– Шта? Код Чике с Планине да остане дете! Јеси ли ти при себи, Дета! Како можеш тако нешто да урадиш! Ал' ће те старац лепо дочекати! Истераће те, да знаш, заједно с дететом!

– Не сме да нас истера, он је њен деда. Мора да јој помогне. Ја сам дете досад чувала, а право да ти кажем, Барбара, нећу да се само детета ради одрекнем овакве службе каква ми се нуди! Нека сад деда учини што му је дужност.

– Да, кад би он био човек као што су остали људи, учинио би – потврди дебела Барбара. – Ти га бар знаш. Шта да ради с једним дететом, и то с овако малим! Неће моћи код њега дете да опстане. А куда ти идеш, у које место?

– У Франкфурт – изјави Дета. – Добијам тамо одличну службу. Знаш, та је породица прошлог лета била доле у бањи. Њихова је соба била у моме ходнику, па сам их служила. Онда су већ хтели да ме са собом поведу, али ја нисам могла да пођем. Сад су опет дошли и хоће да ме воде. Идем с њима, што не бих!

– Не бих волела да сам на месту овог детета! – рече Барбара джужући руке. – Сам би ђаво знао шта је с тим старцем! Годинама ни за кога живог неће ни да чује! У цркву ни крочио није, па и кад сиђе с планине с оном својом дебелом тојагом, сви га се боје и клоне га се. Дебеле му седе обрве, брада страшна, изгледа као неки стари незнабожац или Индијанац, и човек је срећан ако се не сретне с њим. Ни у сну да га не сниш!

– Какав је да је – рече Дета одсечно – деда је и мора да се брине о свом унучету. Ништа му нажао не сме учинити, јер би он био одговоран, а не ја.

– Баш бих желела да знам – рече Барбара радознано – какав ли грех носи на души тај старац кад је у стању да сам-самцит живи на планини и да, стално намрштен, избегава људе. Свашта се о њему прича. Ти си сигурно морала нешто чути од своје сестре, зар не, Дета?

– Како да нисам, само нећу о томе да говорим, јер кад би ме он чуо, лепо бих се провела.

Али Барбара је још одавно желела да сазна шта је то са Чиком с Планине те мрзи цео свет и живи горе као какав пустињак. Зашто људи о њему говоре шапатом, као да се боје да што против њега кажу, мада нису на његовој страни. И најзад, зашто га сви у Селцу називају Чиком, кад он не може да буде чика свих становника у Селцу. Како се Барбара недавно удала, а дошла из села Притигау, није познавала много људи нити је знала шта се у Селцу и околини дешавало. Али Дета, њена добра познаница, родом је баш из Селца и живела је ту све до пре годину дана с мајком, после чије се смрти преселила у бању Рагац, где је добила службу собарице у једном великом хотелу. И овога јутра је дошла с дететом из бање. До Мајенфелда је дошла на возу сена, који је терао један њен познаник, те је примио и њу и дете. А Барбари је ова прилика била добродошла да задовољи своју радозналост. Зато је пријатељски ухватила Дету подруку и рекла:

– Од тебе ваљда могу да чујем шта је истина а шта није. Ја мислим да би бар ти морала знати шта је у ствари. Реци ми сад шта је то са старцем? Је ли он одувек мрзео људе и они њега?

– Да ли је баш увек био такав, не могу тачно да ти кажем. Мени је сад двадесет и шест година а њему седамдесет. Нисам га знала кад је био млад – разуме се. Не знам шта се све причало о њему у вашем селу, али ја много што знам, јер је моја мати из Домлешка, као и он.

– Шта тиме хоћеш да кажеш, Дета? – рече Барбара мало увређено. – Не прича се макар шта у моме селу. А знај да ја умем и да ћутим, ако треба. Де, испричај ми шта знаш о њему, нећеш се кајати.

– Добро, причаћу, али ником ни речи, обећај! – опомену је Дета.

Окрете се сад да види није ли девојчица сувише близу да чује њихов разговор. Али детета не беше нигде. Мора бити да је поодавно било заостало за њима, а оне то нису ни приметиле. Дета застаде и поче да се осврће на све стране. Њихова путања кривудала је доста, али се могла видети све до Селца. На њој није било никога.

– Ено је! – узвикну Барбара – Видиш ли, тамо? – и она показа руком далеко од стазе. – Пење се узбрдо са козаром Петром и његовим козама. Зашто ли је само тако касно данас потерао козе?! Ал' баш добро. Нека он буде уз њу, бар да можеш све натенане да ми испричаш.

– Ах, не мора Петар за њу да се брине! Бистра је она сувише за својих пет година. Све види и зна шта се око

ње дешава. Паметна је то девојчица и довитљива, и то ће јој добро доћи, јер старац нема ничега осим своје две козе и те колибе у планини.

– А да ли је икад имао шта више? – упита Барбара.

– Он? – Како да није! – одговори жустро Дета. – Имао је једно од најлепших имања у Домлешку. Имао је још само млађег брата, доброг и вредног. Једнога дана Чика се одвоји од села и породице, погосподи се, па је лутао којекуда по свету, увек у рђавом друштву. Пошто је прокоцкао и пропио цело имање, родитељи му свиснуше од муке и једа. А кад је тако дотерао до просјачког штапа и својег млађег брата, и овај се отиснуо у свет и заувек се изгубио. Чика, кад му сем злог гласа ништа није остало, и сам се изгубио без икаквог трага. Нико испрва није знао куда је отишао. Касније се чуло да је отишао у Напуљ и ступио у војску. После тога се о њему ништа није знало читавих петнаест година. Онда се једнога дана изненада појави у Домлешку с једним дечаком кога је хтео да смести негде у родбини. Али нико није хтео да чује за њега и свака су се врата пред њим затварала. То га је толико озлоједило да се зарекао да никад више у Домлешк неће ногом крочити, па оде у Селце да ту живи са својим сином. Свакако да је имао и новца. Свога сина Тобију дао је на дрводељски занат. Тобија је занат изучио и био добар младић, кога су сви ценили у селу. Само за старца нико није марио. Причало се да је побегао из војске због неких тешких кривица, и чак да је убио неког човека, али не у рату него у некој кафанској тучи. Он ми дође и

као неки рођак, јер је баба његове мајке била сестра моје бабе. Звали смо га Чиком. Па како смо ми скоро са свим људима у Селцу, опет били у сродству са очеве стране, и они су га сви звали Чиком. А откад оде горе у планину, сви га прозваше Чика с Планине.

– А шта је било с Тобијом? – упита Барбара радознано.

– Чекај мало, не могу све одједанпут – рече Дета.

– Дакле, Тобија је био на занату у Мелсу, па пошто га је изучио, дође у Селце, где се ожени мојом сестром Аделхаидом, јер су се они одувек волели, па ни после венчања њихова љубав није била ништа мања. Али срећа њихова није била дугог века. Већ после две године, кад је Тобија радио на једној грађевини, пала је на њега греда и убила га. А кад су несрећног човека свег унакаженог донели кући, јадна Аделхаида од бола и ужаса доби страшну грозницу, и више се не опорави. Па пошто ни иначе није била јака, паде у неко чудновато стање, да се просто није могло знати кад спава а кад је будна. И тако неколико недеља после Тобијине смрти сахранисмо и Аделхаиду. Сви су жалили и јавно говорили да је то казна божја, коју је Чика заслужио због свог ранијег пустог живота. Чак су му то и у очи говорили. И отада старац постаде још мрзовољнији, све више одрод, ни са ким није говорио, свако му се склањао с пута. Тако се одједном свуда прочу како је Чика заувек отишао у планину и да се више неће спустити у село. Отада живи далеко од људи. Мало Аделхаидино дете мајка и ја узеле смо себи. Имало је тек годину дана. И како ми је мати умрла прошлога

лета, а ја хтедох нешто да зарадим доле у бањи, поведох га са собом и дадох га старој Урсули на чување. Могла сам и преко зиме у бањи да останем, било је свакојаког посла, јер ја удем и да шијем и да крпим. И тако ето, у рано пролеће дође она породица из Франкфурта, коју сам послуживала прошле године, те сад идем с њима. Већ прекосутра путујемо, а служба је одлична, веруј ми.

– И тако старцу остављаш дете? Просто не знам шта мислиш – рече Барбара прекорно.

– Шта хоћеш тиме да кажеш? – рече Дета. – Ја сам за ову девојчицу учинила своје, а шта ћу сад с њом! Не могу ваљда да је овако малу вучем са собом по Франкфурту. Али куда то ти идеш, Барбара? Ми смо већ скоро на пола пута.

– Ево стигла сам и ја куд сам наумила – одговори Барбара. – Треба да разговарам с Бригитом, Петровом мајком. Знаш, она зими преде за мене. Па сад збогом, Дета, и нека ти је срећан пут.

Застадоше да се поздраве. И Барбара се упути малој, скоро црној планинској колиби која се налазила у једној удољници, неколико корачаја од пута. То је место било заштићено планином од ветра, скровито и погодно за колибицу која је била склона паду и толико оронула да је уопште било опасно становати у њој, а камоли кад бесно задува јужни ветар па све почне да се тресе и клопара, и врата и прозори, а црвоточне греде дрхте и пуцкарају. Да је у такве дане колиба била изложена ветру, не би од ње остало ни трага.

У тој кућици станује козар Петар, дечак од једанаест година. Сваког јутра силази у Селце, сакупи козе, па их тера високо горе у планину да тамо брсте и да пасу ниско једро биље, све до саме вечери. Затим силази опет са својим лаконогим козама са планине, а кад стигне у Селце, стави прсте у уста и звиждањем објављује свој долазак, те свако дође да узме своју козу. Обично су то дечаци и девојчице, јер су козе мирне и деца их се не плаше. То су били једини тренуци – преко целог лета – када се Петар састајао са својим вршњацима. Иначе, живео је сам са козама. Имао је, истина, код куће мајку и слепу бабу, али је свакога јутра морао рано да иде од куће, а увече се враћао из Селца касно, јер је волео што дуже да се задржи са децом у игри. Тако је остајао код куће само толико времена колико му је требало да ујутру брзо поједе млеко са хлебом, а увече то исто, те да се најзад свали у постељу и заспи каоклада. Његов отац, кога су такође звали Петар козар, јер се и он у младости бавио истим послом, погинуо је пре неколико година обарајући дрво у шуми. Његову мајку, којој је било име Бригита, звали су сви због тога Козарицом, а слепу бабу звало је бабом и старо и младо.

Дета је причекала скоро десет минута и окретала се на све стране гледајући где су деца са козама. А кад их нигде не угледа, попе се још мало више, одакле је могла да обухвати погледом целу планину, све до подножја, те се поче нестрпљиво и узнемирено освртати на све стране. Међутим, деца наиђоше с друге стране, јер је Петар знао многа места где су његове козе могле да нађу једро

грање и жбуње. Зато је са својим стадом и шврљао тамо-амо. У почетку дете се, натронтано оним силним хаљинама и задувано, напрезало из све снаге да корача. Није ништа говорило, али је стално посматрало Петра, који је својим босим ногама у лаким чакширама без напора скакао тамо-амо за козама, а козе су се танким витким ножицама још лакше пеле преко бусења и камења уз стрме обронке. Одједном, дете седе на земљу, брзо изу ципеле и чарапе, скиде своју дебелу црвену мараму, откопча и свуче обе хаљинице једну за другом, пошто јој је њена тетка Дета навукла преко свакодневне празничну, само да се ништа не би морало носити. И тако дете остаде само у лакој доњој хаљиници, весело машући голим рукама. Сву своју одећу остави на гомили, скочи и потрча поред Петра, лако, баш као нека козица. Петар се није освртао за дететом, које је било заостало, те није видео шта је оно урадило. Кад је угледа овако лако одевену, насмеја се; а кад му поглед паде на гомилу хаљина, тако се засмеја да му се уста развукоше од једног увета до другог. Али ништа не рече. И када се дете осети овако слободно и лако, отпоче разговор с Петром. Сад је Петар морао да одговара на многа питања. Дете је желело да зна колико има коза, куда са њима одлази и шта ради кад тамо стигне. Тако најзад стигоше деца с козама до колибе, те их тетка Дета опази. Чим угледа ту дружину како се пење узбрдо, викну из свег гласа:

– Хајди, шта то радиш, каква си? Где су ти хаљине, где ти је марама? И нове сам ти ципеле купила, и нове

ти чарапе сплела, па ничега нема, ничега! Хајди, шта радиш, куд си све то динула?

– Дете је мирно показало низ брдо и рекло:

– Тамо.

Тетка погледа у том правцу, и заиста, тамо је лежало нешто, а одозго је била једна црвена тачка, мора бити марама.

– Несрећо моја! – викну тетка у највећем узбуђењу. – Како ти је то могло пасти на памет! Зашто си се свукла, шта то значи?

– То мени не треба – одговори дете, и нимало се није кајало због онога што је учинило.

– Јао, несрећо! Будало једна! Зар заиста ништа не разумеш? – јадиковала је и љутила се тетка и даље.

– Ко ће сад опет пола сата да силази низбрдо! Петре, хајде, отрчи брзо доле и све ми то донеси. Иди брзо, кад ти кажем. Што ме само гледаш?! Што стојиш као да си за земљу прикован?

– Ја сам већ ионако одоцнио, немам времена – рече Петар лагано с рукама у џеповима, и не мичући се с места, мирно је слушао љутите теткине речи.

– Нећеш стићи далеко ако само бленеш не мичући се с места – викну тетка на њега. – Али ако ме послушаш, видећеш шта ћеш добити од мене! – И она му показа једну нову парицу која заблиста на сунцу. Чим Петар то виде, јурну најкраћим путем низ планину и у великим скоковима стиже до оне гомилице хаљина, па са њима тако хитро дотрча да га је тетка Дета морала похвалити.

Она му даде парицу, а његово лице заблиста од среће, јер је ретко кад добио толико благо.

– То би могао да понесеш горе до Чике, јер ионако идеш истим путем – казала је сада тетка Дета полазећи путањом која се одмах иза козареве колибе пела стрмо узбрдо. Он одмах пристаде, па пође за Детом и девојчицом, носећи под левом мишком завежљај, док је у десној руци држао прут и шибао њиме по ваздуху. Хајди и козе скакале су радосно поред њега. Тако ова поворка после три четврти часа стиже до једног планинског виса, где је на једној заравни била колиба старог Чике с Планине, изложена свим ветровима, али сва обасјана сунцем и са дивним погледом на долину. Иза колибе су се дизале три старе јеле дугих и дебелих грана. Иза њих се пружао други планински венац, чије су падине биле обрасле лепом травом и биљем. А изнад ових, каменити обронци са жбуњем који су постепено водили горе ка стрмим, голим, стеновитим врховима.

Крај колибе, с оне стране која гледа у долину, Чика је направио клупу. Ето ту је сад седео с лулом у устима, с рукама на коленима и мирно гледао како се пењу деца, козе и најзад тетка Дета, коју су мало-помало сви били престигли. Хајди је прва стигла горе. Пришла је прво старцу, пружила му руку и рекла:

– Добро вече, деда.

– Како, како, шта? – упита старац грубо, једва пружајући детету руку, и осмотри је продорним погледом испод косматих обрва. Хајди издржа тај дуги поглед и

ниједном не трепну, јер је деда са густим седим обрвама, сраслим у повијама, изгледао тако необично да Хајди није могла да скине поглед с њега. Уто је стигла и тетка Дета заједно с Петром, који је мало заостао да види шта ће се догодити.

– Добар дан, Чико, довела сам вам Тобијино и Аделхаидино дете. Ви га ваљда нећете ни познати пошто га не видесте још одонда кад је имало свега годину дана.

– Шта ће то дете код мене? – упита старац кратко. – А ти тамо – довикну он Петру – гони своје козе, ниси поранио. Потерај и моје. Петар је одмах послушао и изгубио се, јер га је Чика тако погледао да га је просто пресекао.

– Дете треба код вас да остане, Чико – одговорила је Дета на његово питање. – Ја сам, мислим, учинила колико сам могла за ове четири године. А сад је на вас ред да и ви своје учините.

– Тако! – рече старац и баци брз поглед на дете. – А кад дете почне да се дерња за тобом и да кмечи, шта ћу онда с њим?

– То је ваша ствар – одговорила је Дета. – Ни мени нико није рекао шта да радим с дететом кад су ми га оставили, а имало је једва годину. Нисам тада знала ни шта ћу са собом ни са својом мајком, а камоли с дететом. Сад због службе морам да путујем, а ви сте детету најближи. Ако га нећете, радите с њим шта знате. Ви ћете одговарати ако му се што деси. Ваљда нећете да своју савест оптеретите још којим грехом.

Дети није била најмирнија савест у овој ствари, зато је била тако жустра и зато је више изговорила него што је у први мах мислила да каже. Док је изговарала последње речи, Чика устаде и прострели је таквим погледом да она устукну неколико корака. Онда пружи руку и заповеднички рече:

– Губи се што пре, иди одакле си и дошла, на очи ми више не излази!

Дета није чекала да јој се то двапут каже.

– Остајте онда збогом, а и ти, Хајди – рече брзо и потрча. Трчала је све до Селца јер ју је узбуђење гонило напред. У Селцу је стадоше још више дозивати. Људи су се чудили где је девојчица, јер су сви знали чија је и шта се све с њом догодило. Чуло се са свих врата и прозора:

– Где је мала? Дета, где остави девојчицу? – А она је стално одговарала, све мрзовољније:

– Горе код Чике с Планине. Па код Чике с Планине, чујете ваљда. – Просто ју је вређало што су јој жене са свих страна довикивале: – Како си могла тако нешто да урадиш?! – Или: – Зар тако мало дете да оставиш горе код њега! – И сви су понављали: – Сирота мала! – Дета је трчала што је брже могла све даље и одахнула је тек кад више ништа није чула, јер ни њој није било лако. Мајка јој је на самрти оставила дете у аманет. Умиривала је себе мишљу како ће својом зарадом моћи брже и више детету да помогне. Зато је сада била врло весела што оставља далеко за собом све прекоре и што сад може да прими добро место.

II

Код деде

Пошто је Дета већ измакла, заузме деда своје старо место на клупи и оборених очију, ништа не говорећи, запали своју лулу и поче да одбија велике колутове дима. За то време Хајди је разгледала радознано све унаоколо. Завири и у стају за козе, која је била саграђена крај колибе, али унутра није било ничега. Она настави истраживање, па иза колибе дође до старих јела. Ту је ветар дувао кроз грање тако снажно, да је високо у крошњама шумело и шуштало. Хајди застаде да слуша. Кад се шум мало утиша, заобиђе дете око другог угла колибе, па се опет врати деди. Али кад га угледа у истом положају као малочас, стаде пред њега, метну руке на леђа, па поче да га посматра.

– Е сад, шта хоћеш? – упита он дете, дижући поглед према њему, док је оно још стајало непомично.

– Хоћу да видим шта има унутра у колиби – рече Хајди.

– Ходи онда! – Деда устаде па пође први у колибу.

– Понеси са собом и онај свој завежљај са хаљинама
– нареди јој он док је она ишла за њим.

– То ми више не треба – одсече Хајди.

Старац се окрете и проницљиво погледа дете, чије су се очи цаклиле од нестрпљења шта ће угледати у колиби.

– Није глупа – рече старац полугласно себи.

– А зашто ти више не треба? – упита он гласно.

– Највише бих волела да идем као козе које имају тако лаке ножице.

– Можеш кад волиш, али понеси те ствари – заповеди деда. – Ставићемо то у орман.

Хајди послуша. Старац отвори врата и Хајди уђе у прилично велику просторију, једину под овим кровом. У њој је стајао сто и столице око њега. У једном углу била је дедина постеља, а у другом велики казан који је висео над огњиштем. На другој страни била су велика врата у зиду, и кад их деда отвори, указа се орман. Унутра је било окачено његово одело, а на једној полици лежало је неколико кошуља, чарапа и марама, док је на другој било неколико тањира, шоља и чаша, а на највишој полици округао хлеб, суво месо и сир. У том орману било је све што је Чика с Планине имао и што му је било неопходно за живот. Чим он отвори орман, Хајди брзо приђе и гурну своје ствари што је могла дубље иза дединог одеда, како би се што теже нашле. Разгледа затим пажљиво целу ову просторију, па рече:

– Где ћу ја да спавам, деда?